

УКРАЇНЬСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ПОДІЛЛЯ 1920-Х РР.: ПРОБЛЕМИ ІСТОРІОГРАФІЇ, СПЕЦИФІКА ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

Бондаренко Світлана

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
магістрантка

учитель біології Собичівської НВК: ЗОШ I-III ступенів (м. Шостка)

Науковий керівник: Голуб Анжеліка Анатоліївна
асистентка кафедри історії, правознавства
та методики навчання ГНПУ імені О. Довженка

У тезах висвітлено ключові проблеми історіографії щодо української інтелігенції Поділля 1920-х рр. Викладено інформацію про відношення радянської влади до української інтелігенції Поділля в період 1920-х рр. в хронологічній послідовності. Проаналізовано відомості про новації в освіті (форми, методи, інформаційні ресурси). Відмічено, що культура згаданого періоду – частина державної політики, яка, на жаль, потрапила під тотальний контроль комуністичної партії.

Ключові слова: українська інтелігенція, Поділля, українізація, культура, радянська влада, контроль, освіта, історичне краєзнавство.

Історичне краєзнавство є ефективним інструментом із вивчення культурних особливостей певного регіону [2, с. 26–27]. Це стосується й нашого дослідження. Нині існує доволі багато історіографічних досліджень різних хронологічних періодів, присвячених вивченню діяльності подільської інтелігенції в 1920-х рр. Проблема їх участі в національно-культурному житті вищезгаданого часу вивчалась науковцями в контексті історії культурних перетворень у Україні та розпочалася ще в 1930-ті роки в умовах формування тоталітарної системи. Період із середини 1930-х до середини 1980-х рр. був обумовлений наявністю несприятливих для проведення об'єктивного аналізу проблем інтелігенції періоду українізації. Так, праці радянського періоду, зокрема 1930-х рр., характеризуються описовістю, пристосуванням фактичного матеріалу до усталених, загально визнаних положень і висновків, політичних стандартів. Протягом 1940–1950-х рр. сфера культури України в вітчизняній літературі не досліджувалась. Хрущовська «відлига» та «розвінчання культу особи Сталіна» послужили поштовхом до вивчення історії української культури. Проте й роботи другої половини 1950–60-х рр. фактично не містять у собі критичного аналізу проблем культурної сфери, а лишень констатують «успіхи культурної революції», зокрема, за участю інтелігенції в указаному процесі. На межі 1980–90-х рр., завдяки демократизації нашого суспільства, відбулось відкриття доступу до заборонених раніше архівних джерел, з'явилася значна кількість праць, присвячених різним аспектам культурного життя. На початку 1990-х рр. проблеми взаємодії влади та інтелігенції, згубного впливу сталінського режиму на розвиток культурної сфери вже висвітлювались у пресі. Новий період дослідження історії інтелігенції розпочався на межі 1980–90-х рр. Сучасний етап дослідження проблем, які виникали в становленні та розвитку соціально-політичного стану інтелігенції 1920-х рр. в Україні, зокрема, й на теренах Поділля, означений появою праць багатьох учених [1].

Ключову роль у ранній українізації (1917–1920 рр.) відіграла зміна балансу сил у світі після Першої світової війни. Українська революція 1917 р., утворення

Центральної Ради, проголошення Української Народної Республіки, боротьба за збереження української державності в 1917–1920 рр. призвели до неабиякої активізації духовних сил українського суспільства, зокрема, й в його регіональному розрізі, а саме – на теренах Поділля. Визнаючи наявність серйозних розбіжностей та болючих питань у відносинах «нової влади» та «старої інтелігенції», більшовики навідріз відкидали можливість «нейтральності» останніх. У НЕПівський період проблема заміни старої інтелігенції новою, пролетарською, вирішувалася двома шляхами: в інститути приймалися переважно вихідці з селян і робітників, шляхом так званого «висування», коли практично досвідчених і, безумовно, відданих робітників і селян просто вводили до складу установ, де вони на практиці повинні були осягнути всі науки. Природно, подібні фахівці гарної кваліфікації не мали, зате це були віддані новій владі кадри, які усвідомлювали, що саме радянської влади вони зобов'язані своїм новим становищем [4].

У перший період радянської українізації, в 1920–1925 рр., українізація, зокрема, й на Поділлі, проходила в рамках «загальної роботи» по зміцненню статусу національних меншин і залученню їх до комуністичного будівництва. Останній період українізації відзначений як із найбільш послідовними заходами щодо її реалізації, так і «деукраїнізацією» українізації, оголошення її службовою мірою для полегшення пропаганди колективізації, із претензіями до інтелігентів-українофілів із партійно-радянської точки зору.

На межі 1920–1930-х рр. на Поділлі, як і в усій тогочасній Україні, тривав курс коренізації. Однак, із огляду на ускладнення міжнародної ситуації та побоювання з приводу появи в СРСР «п'ятої колонії», керівництво країни почало репресії проти національної інтелігенції й небільшовицьких партій. У цей період було розгорнуто масований наступ на історичну науку. Можна констатувати, що політика українізації 1920-х рр., зокрема, й на Поділлі, мала неоднозначні наслідки для українського суспільства Поділля. У її реалізацію був закладений зовнішній конструктивний сенс, пов'язаний з тим, щоб досягти в новій радянській державі дійсної рівноправності народів [5, с. 443–450].

У 1929 р. окружками КП(б)У, окривконками Поділля різко послабили увагу до процесів українізації. Наприкінці 1929 р. більшовицьке керівництво на чолі з Й. Сталіним розпочало політику насильницької колективізації. Радянській владі вже не потрібний був тісний союз із селянством, проти якого розпочалася справжня війна. Політика українізації, яка обірвалася на початку 1930-х рр., призвела до створення української інтелігенції та політичної еліти, яка стала провідником української національної ідеї з прагненням особливого статусу України в складі Радянського Союзу та обґрунтування повернення до ідеї національної державності в подальшому. Повне згортання українізації сталося пізніше, в 1930-ті рр. У 1933–1934 рр. була проведена масштабна «чистка» шкіл УРСР від «антирадянських елементів». З 1 вересня 1938 р. російська мова стала обов'язковим предметом у всіх неросійських школах України [4; 5, с. 443–450].

У 1920-ті рр. в країні відбулася «культурна революція». Це стосувалося й Поділля. У перші десятиліття радянської влади були проголошені нові орієнтири соціокультурного розвитку країни: світова революція, комуністичне суспільство, загальна рівність і братерство, в той час як традиційними цінностями попереднього періоду були: релігія, мистецтво, право, побут, які категорично заперечувалися й

руйнувалися. Закладався фундамент нового типу культури – радянської культури. У цей час у мистецькому житті країни існував відносний творчий плюралізм, діяли різні літературні та мистецькі спілки, хоча вже тоді була сформована установка на тотальний розрив із минулим, на придушення особистості й «звеличення маси». На основі ідеологічної платформи марксизму-ленінізму в радянській культурі встановилися її основні структурні елементи: комуністична ідейність, партійність, колективізм, інтернаціоналізм, патріотизм [4; 5, с. 443–450].

Значні зусилля влади були спрямовані на ліквідацію неписьменності населення, почалося будівництво «нової» культури, яка більше розрахована була на народні маси й мала чіткі цілі, які диктуватися державою. У галузі освітньої роботи на Поділлі в 1920-х рр. мали місце постійні пошуки, спрямовані на запровадження нових форм і методів навчання, удосконалення форм навчально-виховної роботи в новій школі, яку вважали найкращою альтернативною старій, дореволюційній. Значна частина вчителів ставились до таких нововведень негативно. Поширеними методами навчання були словесні, практичні та наочні. Форми робіт: індивідуальні та групові (бесіди, міні-конференції, контрольні, екскурсії). На заняттях із історії використовували інформаційні ресурси, тобто документальні джерела (хрестоматії), які здобувачі аналізували, порівнювали, робили висновки. Наприклад, у дореволюційній бібліотеці Глухівського учительського інституту було 10–12 таких хрестоматій з європейської та російської історій [3, с. 122].

З іншого боку, 1920-ті рр. виявилися одними з найтрагічніших часів для історії й культури. Країна втратила велику кількість культурних цінностей, створених попередніми поколіннями. Була порушена спадковість, підірвані накопичені століттями духовно-моральні зв'язки й традиції. Досягнення українських літераторів 20-х рр. ХХ ст., зокрема, й на Поділлі, відзначаються особливим відображенням людських долі і поглядів митців на суспільство, оскільки ставлять за основу психологізм і внутрішній конфлікт людини з тогочасним суспільством, як підґрунтя усіх вчинків і дій людини. У рамках психологічної проблематики драматурги активно піднімають питання соціальної направленості та світобудови [4].

Таким чином, період 1920-х рр. – це розквіт просвітницької роботи в нашій країні та, зокрема, на Поділлі. Незабаром після Жовтневої революції в Радянській Україні почалася посилена робота над залученням до мистецтва всіх верств населення. Узагальнюючи викладене, зазначимо, що підсумки перетворень радянської влади в галузі культури в 1920-х рр. неоднозначні. Безсумнівно, були досягнуті успіхи в ліквідації неписьменності, створення відбулось нових цінностей в сфері духовної та матеріальної культури, відчувався підйом активності творчої інтелігенції, у тому числі, й на Поділлі. Однак культура, яка виявилася частиною державної політики, потрапила під тотальний контроль комуністичної партії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинський Д. Інтелігенція в українізаційних процесах 1920-х – поч. 30-х рр.: історіографія питання. URL:<https://cutt.ly/sw7z7P6m> (дата звернення 07.04.2024).
2. Колієнко А. Історичне краєзнавство: поняття, функції, наукове підґрунтя. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів.* 2023. Т. 15. С. 26–27.

3. Колієнко А. Особливості викладання історії та релігійне виховання в Глухівському учительському інституті (1874–1917 рр.). *Культурологічний альманах*. 2023. Вип. 3. С. 119–125. URL: <https://cutt.ly/Yw7z7N66> (дата звернення 07.04.2024).

4. Коляструк О. До проблеми взаємин більшовицької влади з інтелігенцією у 1920-і рр. URL: <https://cutt.ly/ww7z7RtX> (дата звернення 07.04.2024).

5. Тітова Н.В. Особливості здійснення політики «українізації» та «коренізації» на Поділлі 1920-х – початку 1930-х років. *Освіта, наука і культура на Поділлі*. 2013. Т. 20. С. 442–451.

РЕПРЕСОВАНИ КЕРІВНИКИ П'ЯТИДЕСЯТНИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ У 1930-Х РОКАХ

Спащанський Сергій

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
студент

Науковий керівник: Крижанівський Віталій Михайлович

старший викладач кафедри історії, правознавства
та методики навчання ГНПУ ім. О. Довженка;

провідний науковий співробітник

Центрального державного історичного
архіву України (м. Київ)

Після проголошення незалежності України у науковій історичній літературі збільшився інтерес до історії протестантизму в Україні. Почали з'являтися праці з дослідження конфесій.

Відомими дослідниками, яких цікавила доля репресованих керівників п'ятидесятницької церкви в Україні у 1930-х рр., завдяки яким з'явилася низка праць з досліджуваної тематики є: Франчук В. І., Усач М., Ткаченко В., та О. Геніш.

Метою цієї статті є короткий нарис біографій репресованих керівників п'ятидесятницької церкви в Україні у 1930-х рр.

Початок 1930-х рр. в історії п'ятидесятництва в Україні ознаменувався початком релігійних утисків громад віруючих. Ще у 1929 р. радянська влада ухвалила постанову «Про релігійні об'єднання», в якій йшлося про те, що релігійні організації, проповідники, активісти є політичною агентурою і шпигунськими організаціями міжнародної буржуазії[1].

У січні 1930 р. були заарештовані члени Правління п'ятидесятницького Союзу Християн Євангельської Віри (ХЄВ) органами спецслужб, в тому числі голову І. Ю. Воронаєва[3].

Воронаєв Іван Юхимович (справжнє ім'я та прізвище – Микита Черкасов) народився 16 квітня 1885 р. в Оренбурзькій області в родині уральського козака. У 1907 р. під час військової служби навернувся в баптизм та полишив службу з релігійних міркувань. Тому його було засуджено до заслання на 8-12 років. М. Черкасов був змушений тікати й змінити прізвище на ім'я «Іван Воронаєв». 1912 р.